

Warrior, Magician and Hero in the Archetypal Image of Odin and the Mythology of Nazi Ideology (Based on the Materials of C.-G. Jung's Essay «Wotan»)

UDC: 316.273

DOI: <https://doi.org/10.15421/1724100>**Tretiak Oleksii**Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0003-2536-0611>, alex.tretyak.kia@ukr.net*National Aviation University (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

Relevance of the problem. It was found that archetypes and symbols in various ideological doctrines and movements occupy a significant place, since mythology in the collective unconscious is the basis of ideology. Nazism in Germany, which has an archetypal-symbolic component focused on the Scandinavian epic as an oral space for expressing the values of war mythology, is no exception. It has been established that Odin (Wotan) became one of the active archetypal images of the Scandinavian epic and mythology during the emergence of the Nazi movement, which is studied in Jung's concept as one of the determining factors in the formation of the national character of Germans and the features of the ideology of German National Socialism.

The purpose of the study is to reconstruct the symbolic and archetypal component of Wotanism as a component of the National Socialist ideology in the essay by C.-G. Jung's "Wotan" and a number of related works that intellectually legitimize the renaissance of the values of (neo) paganism in the mythologemes and doctrine of National Socialism.

The results. It is noted that the archetype of Odin, as a prototype of racial-pagan mythology, according to Jung, goes from a dormant phase to an active one during the period of war and violence, when a spiritual and value crisis appears in German Christianity. This crisis manifests itself in the activation of the archetypal shadow and the "unearthing" of Odin as part of the cultural shadow of the Germans as a nation. It is established that Wotanism as the cult of Odin corresponds, in Jung's logic, with the German type of chieftainship and the "Nordic" understanding of Christianity hidden in the cultural shadow of the Germans. This gives the author a reason to consider the archetypal and symbolic components of Wotanism in the context of the (neo)pagan renaissance and the obsession with paganism as a communal response to the challenges of the times.

Conclusions. It has been established that the archetype of Odin, as a prototype of race-pagan mythology, according to Jung's expression, goes from a dormant phase to an active one during the period of war and violence, when a spiritual and value crisis appears in German Christianity. This crisis as a subject of research in the sociology of culture and sociology of art, in social philosophy, is manifested in the activation of the archetypal shadow and the "unearthing" of Odin as part of the cultural shadow of the Germans as a nation. It has been determined and stated that Wotanism as the cult of Odin corresponds, in Jung's logic, with the German type of warlordism and the "Nordic" understanding of Christianity hidden in the cultural shadow of the Germans. This gives the author a reason to consider the archetypal-symbolic components of Wotanism in the context of the (neo)pagan renaissance and obsession with paganism as a communal German response to the social-historical challenges of the times.

Keywords: archetype, symbol, myth, image, mythologemes, Nazi ideology, Odin, Wotanism

Воїн, маг та герой в архетиповому образі Одіна та міфологемах нацистської ідеології (на матеріалах есе К.-Г. Юнга «Вотан»)

Третяк Олексій*Національний авіаційний університет (Київ, Україна)*

Анотація

Актуальність проблеми. Виявлено, що архетипи та символи в різних ідеологічних доктринах та рухах займають вагомe місце, оскільки міфологія в колективному безсвідомому є підґрунтям ідеології. Не є виключенням і нацизм в Німеччині, який має архетипово-символьну складову, орієнтовану на скандинавський епос як усний простір вираження цінностей міфології війни. Встановлено, що одним із активних архетипових образів скандинавського епосу та міфології в період виникнення нацистського руху став Одін (Вотан), який досліджується в концепції Юнга як один з визначальних щодо формування національного характеру німців і особливостей ідеології німецького націонал-соціалізму.

Метою статті є реконструкція символічно-архетипової складової вотанізму як складової націонал-соціалістичної ідеології в есе К.-Г. Юнга «Вотан» та низці супутніх праць, які інтелектуально легітимізують ренесанс цінностей та символів (нео)язичництва в міфологемах та доктрині націонал-соціалізму.

Результати. Відзначено, що архетип Одіна як першобраз расово-язичницької міфології за виразом Юнга, переходить із сплячої фази в активну в період війни та насильства, коли в німецькому християнстві з'являється духовно-ціннісна криза. Ця криза виявляється в активації архетипової тіні і «виринанні» Одіна як частини культурної тіні німців як нації. Констатовано, що вотанізм як культ Одіна кореспондує, в логіці Юнга, з німецьким типом вождизму та прихованим в культурній тіні німців «нордичним» розумінням християнства. Це дає підставу авторові розглядати архетипово-символічні складники вотанізму в контексті (нео)язичницького ренесансу та одержимості язичництвом як спільної відповіді на виклики часу.

Висновки. Встановлено, що архетип Одіна як першобраз расово-язичницької міфології за виразом Юнга, переходить із сплячої фази в активну в період війни та насильства, коли в німецькому християнстві з'являється духовно-ціннісна криза. Ця криза як предмет дослідження в соціології культури та соціології мистецтва, в соціальній філософії, виявляється в активації архетипової тіні і «виринанні» Одіна як частини культурної тіні німців як нації в геополітичному та геокультурному просторі. Визначено і констатовано, що вотанізм як культ Одіна кореспондує, в логіці Юнга, з німецьким типом вождизму та прихованим в культурній тіні німців «нордичним» розумінням християнства. Це дає підставу авторові розглядати архетипово-символічні складники вотанізму в контексті (нео)язичницького ренесансу та одержимості язичництвом як спільної відповіді на соціально-історичні виклики часу.

Ключові слова: архетип, символ, міф, образ, міфологеми, нацистська ідеологія, Одін, вотанізм

Стаття надійшла / Article arrived: 27.07.2024

Схвалено до друку / Accepted: 16.10.2024

Вступ.

Архетипи та символи в різних ідеологічних доктринах та рухах займають вагоме місце, оскільки міфологія в колективному безсвідомому є підґрунтям ідеології. Не є виключенням і нацизм в Німеччині, який має архетипово-символьну складову, орієнтовану на скандинавський епос як усний простір вираження цінностей міфології війни. Одним із активних архетипових образів скандинавського епосу та міфології в період виникнення нацистського руху став Один (Вотан), який досліджується в концепції Юнга як один з визначальних щодо формування національного характеру німців і особливостей ідеології німецького націонал-соціалізму. Архетип Одіна, в розумінні Юнга, персоніфікує не лише «образ німецького бога», але і відповідний німецькому суспільству тип вождя. Сама по собі проблема посилення впливовості культуро-специфічних архетипів колективного безсвідомого у соціальних ситуаціях, які передують війнам або мають іншу кризову наповненість, є малодослідженою в соціології культури, мистецтва та міфу. Саме їй і є присвяченою дана стаття.

Мета та завдання.

Метою дослідження є реконструкція символічно-архетипової складової вотанізму як складової націонал-соціалістичної ідеології в есе К.-Г. Юнга «Вотан» та низці супутніх праць, які інтелектуально легітимізують ренесанс цінностей (нео)язичництва в міфологемах та доктрині націонал-соціалізму. Завданнями статті є: а) побудова концептуальної схеми зв'язків між архетипікою вотанізму, його образно-символьними складниками, доктриною націонал-соціалізму та нацифікацією християнства в Німеччині на основі есе Юнга «Вотан»; б) визначення зв'язку між інтелектуальним контекстом нацистської доктрини та окремими працями з язичницької расової міфології.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Юнгівський аналіз архетипово-символічної складової засадничений у працях Х.-С. Чемберлена, Ф. Ніцше, М. Нінка, В. Хауера, М. Тітке та С. Бройера. Юнг згадує Х.-С. Чемберлена, який підтверджує ідею щодо фундованості свого мислення «на незламній впевненості в моральному значенні світу - свого власного буття і буття спільного – він (арієць – О.Т.) будує своє мислення на «внутрішньому пізнанні», по той бік «будь-яких справ щодо доведення» (Chamberlain, 1944, S.187-233).

Психізація та антропоморфізація природи індо-арійцями в розумінні Чемберлена починається з Рігведи, яка «незмінно дивиться на всю природу, як на щось йому самому споріднене і, отже, має моральне значення». Таке чудернацьке для сучасної соціології та культурології тлумачення, як і зарахування арійської міфології до ускладнених систем перетворення богів на символи «внутрішніх сил у людських грудях» вражає водночас

містифікованістю і емоційною зарядженістю (Chamberlain, 1944, p. 187-233).

Юнг практично повторює чемберленівську ідею про відчуття німцями як нордами, очільниками арійської раси, потреби «витягти і кинути світові все те, що ворухиться у темних надрах його істоти, і ніби потім великі явища природи — ясне небо, хмари, вогонь тощо — повертаються тим самим шляхом, по тому ж назовні викинутому променю, що виривається з глибини, зазнає вторгнення в груди людини і таємниче шепоче їй: так, друже, ми те саме, що ти!» (Chamberlain, 1944, p. 195).

Ш. Клінг вказує у зв'язку із зазначеним, що «аналітична психологія, хоча позиціонується як емпіричний оплот проти метафізичної абстракції, заохочує до релігійності та тепло вітає будь-яку систему духовних ідей, яка сприяє нумінозному досвіду, що призводить до позитивної трансформації» (Kling, 2020, p.8).

Як відзначає Р. М. Елліс, в працях Юнга існує «небезпека надмірного ототожнення з несвідомою енергією, яка виривається у свідомість, або недооцінки її через витіснення, сублімацію, проекцію чи якийсь інший процес» (Ellis, 2020, p. 54).

Тим Чемберлен пояснює соціокультурний та міфологічний факт дивної безбоязкості у ставленні давніх арійців до їхніх «богів». Безбоязкість виключає уявлення «про підпорядкування», а має за основу рівність арійців як народу і богів як специфічного «народу», себто, обґрунтовує міфологему рівності «двох народів». Цитуючи Дейссена, Чемберлен наголошує на відносинах ієрархії між Богом і людьми («у семітів Бог насамперед пан, а людина його слуга») та відносинах батьківства-синівства у відносинах індогерманців з Богом, якого останні уявляють «як батька», а самих себе (людей) – як його дітей» (Chamberlain, 1944, p. 199).

Юнг здійснює реінтерпретацію цієї ідеї щодо схильності будувати світогляд, виходячи з внутрішнього до зовнішнього, і розвиненості метафізичних здібностей як зародку «всіх великих творів індоарійського мислення» як підозрілу симптоматику наукового расизму. В Німеччині симптоми расизму, на думку Юнга, унаочнюються в низці ознак нацистської пропаганди.

Як відзначає А. Браун, «Юнг вважав звірства Німеччини під час Другої світової війни виявом її колективної психопатології, яка є вкоріненою у комплексі неповноцінності, що зміцнився після її поразки у Першій світовій війні, що «зробило її сприйнятливою до компенсаторної інфляції та одержимості міфічним німецьким богом війни Вотаном» (Brown, 2023). Тема пропрацьовувалася як Юнгом, так і Нойманом у їх працях з архетипіки, на що вказують М. Лібшер та Е. Фальзедер (Liebscher, 2020, p. 1-24).

Йдеться, на думку Юнга, «про випинання німецької, себто, арійської, раси, акцент на кров і зв'язок із землею, народні звичаї, повернені до життя, Вагалауські (Wagalawei) пісні, політ валькірій, пророка Ісуса в образі білявого і блакитноокого героя, Павла, диявола як міжнародного Ельберіха єврейського чи масонського гатунку, нордичну Аврору Бореаліс як світоч цивілізації та символ зневаги до «нижчих», середземноморських рас» (Jung, 1970, p. 179-193).

Надалі автор вдається до дихотомії Ніцше з «Генеалогії моралі», в якій філософ протиставляв аполонійське та діонісійське в культурі як антитезу раціонального порядку та оформленості, з одного боку, та хаосу і змішування всього з усім. Глибинною метафорою тут є не лише діонісійські оргії, але і подвійна метафоризація війни як руйнівної оргії (Jung, 1988 (1934)).

Юнг портретує характер Одіна, спираючись на працю М. Нінка «Одін та німецька віра в свою долю» (Nink, 1935, S. 34-66), при цьому оцінюючи цю академічну працю високо, особливо в аспекті всеохопності матеріалу міфологічного портретування Одіна. Нінк описує Одіна як «в десяти розділах... як берсерка, як бога буревію, мандрівника, воїна, як бога Чарівництва та Пожадання, короля і магістра таємнознавства, бога поетів», який перебуває в оточенні валькірій та фульгій, містичних істот.

Валькірії постають в амбівалентному образі зловісних жіночих духів війни та янголиць мороку, які супроводжують смертельно-пораниених воїнів в кривавій агонії. Вони летять на своїх небесних кеннігах (коне-вовках), щоб обрати серед агонізуючих воїнів найхоробріших віднести їх до Вальгалли та титулувати почесним іменем ейхер'ярів (героїв), звідки ті, під проводом Одіна, прийматимуть участь у фінальній баталії Рагнарьоку (Nink, 1935, p. 34-66).

Юнг високо оцінює етимологічні студії Нінка щодо власного імені Одіна, проводячи смислові паралелі імені Одіна та окреслюючи зв'язки значень цього імені з пантеоном грецьких та римських божеств. Поруч із афективними виявами божественної люті, шаленством як поєднанням «інстинктивної та емоційної сторони безсвідомого», Юнг наголошує на інспіраційних та інтерпретаторських потенціях вотанізму, його профетичних спроможностях (Nink, 1935, s. 34-66).

М. Тітке (Tietke, 2011) в праці, присвяченій «Йозі в націонал-соціалізмі», описує хауеріанство як доктринальну практику «понімченого (арійського) християнства», яке протиставляється юдаїзованому християнству. Між ними, як вважав Хауер, існує низка істотних відмінностей, зокрема – невизнання юдаїзованим християнством можливостей персоніфікації божественної волі в особі вождя і при переважному впливі юдаїзованого християнства

через посередників (законовчителів). Також «німецько-арійська віра» в інтерпретації Хауера визнає рівність і братерськість Бога щодо людини, отже, божественність в «німецькому християнстві» співпадає із людськістю, тому людству не потрібен Месія, йому потрібен вождь. На це вказує в своєму дослідженні феномену німецького «народництва» С. Бройер (Breuer, 2008).

Хауеріанство набуло рис послідовництва в особі євангелічного проповідника Лангманна, який, відповідно до опису Юнга (Jung, 1970, p. 179-193) перетворив поховання декого Густлоффа на перформанс неоарійства та публічну проповідь, що була сумішшю ідей «нордичного християнства» та «вотанізму». В цій промові Лангманн постав перед супроводом покійника в мілітарному образі – «в уніформі армії порятунку та високих польових черевиках», – і «квапив небіжчика в поїздку до Гадеса (бога царства мертвих у грецькій міфології)». Також він, за згадками Юнга, спрямовував потенційних героїв-жертвоприношенців до Вальгалли, оселі Зігфрида і Бальдера, оселі героїв, що відчують життя німецьких людей жертвою своєї крові, подібно, серед інших, крові Христової» (Jung, 1970, p. 179-193).

Лангман припустив можливість з боку «цього бога» (Христа – О.Т.) послати землян брязкати (зброєю – О.Т.), йдучи своєю дорогою крізь історію» та благословити нашу (німецьку – О.Т.) боротьбу» (Jung, 1970, p. 179-193).

Юнг, з сарказмом називаючи Лангмана «поважним паном», цитує кінцівку його промови з Нової цюрихської газети (1936, No 249), мовляв, церковні служби тримаються на культі Одіна, і це, звичайно, є тим більше повчальним, що віруючі в Одіна «чудово терпимі до віруючих у Христа». Зрозуміло, що йдеться про гротескну форму релігійно-міфологічного синкретизму і доктринальної еклектики, в якій єдина «Німецька Церква здатна бути однаково терпимою, проповідуючи Христа, що проливає кров за порятунок людства, і Зігфрида, Балдура та Одіна серед інших».

Дж. Г. Корлетт та Лаура Чісхольм відзначають, що до дослідження Юнгом лідерства треба ставитися обережно, враховуючи при цьому відмінності між соціальними нормами, що панували за часів Юнга, і тими, що діють сьогодні (Corlett, & Chisholm, 2021, p. 6).

Як зауважує П. Міранда, для Юнга в розумінні лідерства виявлялася діалектика між особистістю та її універсальною основою: ця вроджена здатність створювати «приватний, суб'єктивний» образ Одіна була зумовлена релігійними практиками та доктринами культури, в якій зростало німецьке суспільство (Miranda, 2019, p. 1-29).

Результати дослідження.

Для Юнга Вотан (Одін) презентує архетиповий образ бога буревію та містичного світорозуміння.

Юнг посилається на відому працю Б. Гютца за 1919 рік, в якій автор передбачав фашизацію німецького суспільства на тлі ціннісної кризи, що виникла в Європі наприкінці першої світової війни (Jung, 1970, p. 179).

Ця ціннісна криза була зумовленою протиріччям між руйнівними наслідками першої світової війни, кількістю скоєного зла, виявленої жорстокості, та безсиллям християнської церкви, її неучастю в призупиненні самої бійни, політичною апатичністю папства щодо організованого політиками людоубивства. Криза поглиблювалася за рахунок соціо-економічних наслідків, які спіткали як крайн-переможців, так і переможених. Оскільки Німеччина виявилася в таборі переможених, вона стала тим самим «царством без простору», про яке Гютц і написав свою роботу.

Для Юнга поява і зникнення Одіна цілком закономірні, бо Одін «зник, коли впали його дуби, і знову виник, коли християнський бог виявився надто слабким, щоб врятувати своїх християн від братовбивчої різанини». Юнг гірко іронізує над Його Святістю Папою Римським, останньою зброєю в захисті від всесильного зла для якого були лише скарги до Всевишнього. В цей самий час «самотній старий мисливець» Одін як персоніфікація колективного безсвідомого німців «на узліссі німецьких лісів сміявся і сидлав Слейпніра» (Jung, 1970, p. 180).

Пояснення Юнгом одержимості німців архетипом Одіна відбувається в рамках теорії архетипів колективного безсвідомого, де розсудливість людини, зумовлена свідомісними та надсвідомими чинниками, відкидається на користь могутнішої і потужнішої впливовості архаїчної інстинктивності. Ця архаїчна інстинктивність, на думку автора, спростовує всі людські сподівання щодо провідної ролі свідомісних та надсвідомих спонук в виникненні правих соціально-політичних рухів. Юнг розглядає архетип Одіна як «аналітичну гіпотезу», що є цілком вірним в контексті проявів архетипу в соціальному житті. Водночас цей міфологічний образ із глибин скандинавського епосу стає для автора гіпотетично-аналітичним інструментом кращого, порівняно з іншими, розуміння сутності ідеології націонал-соціалізму (Jung, 1970, p. 181-182).

Аналітичне пояснення архетипів впливає із конструкту *mysterium tremendum* (містичного жаху, містичного тремтіння), з яким поєднується загальний феномен одержимості (нім.- *Ergriffenheit*). Одержимість як атрибут описує стан Одержимого (*Ergriffener*) як того, кого спонукає, всупереч його волі той, хто здобув над ним нумінозну владу – Одержитель (нім. – *Ergreifer*). Одін для Юнга і є тим самим одержителем людей, який здобував владу над Гітлером як фюрером націонал-соціалізму. Обоження Гітлера, його харизму як похідну від архетипу Одіна Юнг

пов'язує із діонісійськими оргіями, називаючи Одіна «двоюродним братом Діоніса», з урахуванням його сексуально-еротичної привабливості для жіноцтва (Jung, 1970, p. 181-182).

Одін діє не лише на Гітлера і німців, він – ватажок берсерків, скандинавських міфічних демонів. І, як справжній господар пандемоніуму берсерків, він «обмежився берсерками, які знайшли своє покликання у охороні міфічних королів». Одін як архетип першопочатково сприймається як «метафізична сутність» чи істота (*entia*) на кшталт несерйозної і забобонної вигадки. Для Юнга Одін не є міфічною вигадкою, як продукт людської фантазії, оскільки автор розглядає його як «персоніфікацію психічних сил», які не «мають майже нічого спільного з свідомим розумом» (Jung, 1970, p. 181-182).

Юнг відкидає постулат раціоналістичної соціології та психології щодо ототожнення психіки і свідомості, називаючи його «манією раціонального пояснення». Водночас для автора релевантною стає ідея визнання тотожності поняття «психічні сили» і «безсвідоме», оскільки все, що за виразом Юнга, «підбирається до нас із цього темного царства і приходить начебто ззовні, ми впевнено сприймаємо як реальність» (Jung, 1970, p. 179-180). Силowe захоплення свідомої частини психіки безсвідомим і відмова свідомості сприймати таке захоплення як факт іноді спонукає людей, за логікою Юнга, тлумачити цей факт як галюцинацію.

Тим не менш, проста віднесеність Одіна для безсвідомого і його «психологізація» виглядають для Юнга редукаціоністськими і не сприяють уточненню соціального та культурного діагнозу Німеччини та німців. Проста психологізація Одіна дозволяє Юнгу просто діагностувати стан «божевілля» при ремарці щодо ігноруванні дуже важливого аспекту соціальної драми, що розгортається між Одержителем і Одержимим. Саме ця драма соціо-психічного інфікування безсвідомим, коли одна одержима людина (Гітлер), вочевидь, інфікувала німців одержимістю, створила збурення і змусила взяти небезпечний курс на нацифікацію є, на думку Юнга, «найвиразнішою частиною німецького феномену» (Jung, 1970, p. 181).

Драматична міфологема Одіна розгортається на Кіфхойзерівській горі, на якій спить архетиповий образ, допоки міфічні ворони (символічне втілення посередників між царством живих і царством мертвих) не збудили очільника берсерків. Використана Юнгом метафора не випадкова, оскільки поява Одіна і його воронів-супутників символізує собою наступ і тиск цивілізації на німців. Цьому «високому тиску» цивілізацію німці протиставляють свою ірраціональну відповідь, змітаючи її геть. Одін – це справжня архетипова персоніфікація «основної людської якості, яка особливо характеризує німця» (Jung, 1970, p. 179-193).

Драматичний сценарій інфікування одержимістю Одіним, який вже «вступив у «володіння» німцями та наповнив їхній будинок «могутнім вітром» був історизований Гітлером, що захопив владу, та карикатурою тріумфуючого берсерка, який «виривається зі своїх кайданів» в журналі «Панч». Гітлер як провідник Одіна символізує експлозію ірраціонального буревію Німеччині зплутану із звичайними змінами погодних умов.

Алюзією Для Юнга слугує думка Чемберлена про «непідробний песимізм індусів (яких Чемберлен зараховує до арійців – О.Т.), їхню властивість розпізнавати страждання у всій природі... ґрунтоване цілком на почутті страждання у власних грудях; і схильності поширювати це страждання «по всьому світу» (Chamberlain, 1944, s. 203).

Архетип Одіна представляє те саме метафізичне страждання як пізнання невідповідності трансцендентальній ідеальності емпіричного світу. В цій трансцендентальній ідеальності має сенс тільки метафізика, якій відповідає не лише пасивне страждання, але і співчуття як проєкування внутрішніх переживань у зовнішню природу.

В юнгівському розумінні Німеччина є землею духовних катастроф, що пояснюється її геокультурними та геополітичними амбіціями щодо створення архітектури порядку Європи та світопорядку. Юнг використовує метафору сухого листа, порівнюючи з ним інші народи, в той час як Німеччина уподібнюється такому собі резонатору-вітру, який «проноситься широким фронтом від Фракії до Балтики» (Jung, 1970, p. 182-183).

Юнг зізнається в усвідомленні такої метафоризації образу Одіна як «бога буревію», який зазнає оформлення у скандинавських міфах, що піддали символічній переробці низку людських сил. Ці сили безсвідомого, в логіці Юнга, розміщуються в архітектонічних «підмурках» соціальної психіки, тому втілюють необмежені здібності, і саме тому припускають архаїзацію мови опису.

В «Одіні» Юнг визнає специфікованість архетипів у різних етнокультурних спільнотах, констатуючи, поруч із наявністю незмінних першообразів, властивих безсвідомому багатьох народів, специфічне поведінкове заломлення характеру народу у виявах універсальних архетипів. Раціонально, що Юнг має на увазі універсальні архетипи Воїна та Героя, а також архетип Мага, наскрізний для архаїчних епох розвитку культури і суспільства. Зауваження Юнга щодо «характерної біології» Одіна, яка «випливає з його особливостей, цілком незалежних від природи людини», отримує своє уточнення не стільки в біології, скільки в соціології та соціальній психології (Jung, 1970, p. 182-183).

Продовжуючи соціальну діагностику німецького суспільства, Юнг розмірковує про латентність дії Одіна, вказуючи побіжно на його зв'язок із

«прихованою епілепсією» німців. Про що саме йдеться у автора? Напевно, про ті звичні символічні асоціації з нацистською пропагандою, яка стає добре відомою при перегляді архівно-документальних відео. Промови нацистських лідерів, атмосфера самих мітингів та інших масових заходів відзначаються специфічною навіженістю, «епілептоїдністю» як фюрера, так і натовпу, масовою істерією та екзальтацією, що супроводжує як промови Гітлера, так і маршові пошесті штурмовиків (Jung, 1970, p.184-185). Все це супроводжується символами смолоскипної ходи, шиваїстською свастикою.

Всі ці події стають виявами «відкритої епілепсії» німців, аналогією якої є мілітаризація країни, що отримала новий подих після приходу нацистів до влади. Цю «відкриту епілепсію» Юнг міфо-поетично уподібнює ефекту «бога вітру, що «проноситься там, де йому подобається, і ти слідом за ним чуєш звук, але не можеш сказати, звідки він з'явився і куди він править». Така проба світу на міцність німецьким вітром полягає у підхопленні всього на його шляху, і викидання з корінням усього, що не має міцної зв'язаності з ґрунтом та кров'ю.

Вказуючи на римський пантеон, Юнг вказує на ототожнення Одіна з Меркурієм у римлян, водночас, визнаючи таке ототожнення недоречним. Адже у випадку Меркурія йдеться про бога торгівлі, що уособлює прагматичні і посередницькі якості, похідні, власне, від його імені. З перерахованих особливостей Юнг вважає за доречне уподібнення Одіна із Меркурієм в аспекті мандрівництва та подорожей. Водночас автор проводить паралель із частиною пантеону, в якому перебувають більш войовничі божества, зокрема – Плутон, Кронос та Діоніс. Саме ці божества панують над життям і смертю і увиразнюють навіженість та екзальтацію, екстатичні стани, в яких розгортаються містерії та езотерії за їх участю.

Етнокультурною особливістю Одіна саме як «бога німців», «німецького бога», є неспіввіднесеність його індивідуального характеру з характеристиками римських чи грецьких богів за наявності поверхневої подібності. Одін постає в одному шереху з емпедоклівськими Пневмою та Нусом, що стали пізніше частиною християнської доктрини. Ключовою відмінністю Одіна Нінк вирізняє його самобожественість. Адже для Нінка «Діоніс та інші грецькі боги завжди залишалися під верховною владою Зевса, і ця влада вказує на фундаментальну відмінність грецького та німецького темпераменту». Для Нінка встановлений ним пантеонічний зв'язок Вотана та Кроноса пояснюється рецепцією та розщепленням архетипу Одіна в античні часи (Jung, 1970, p. 190).

В образі німецького бога, бога німців Юнг констатує вияви первісної цілісності, такої собі архаїчної синкретичності, в якій людська воля через первинну психічну одержимість ототожнюється із

волею божества, духовне фактично не відрізняється від соціального та психічного. Так само з зазначеного випливає, що якщо соціальним німецьким божеством стає фюрер, то його духовна одержимість інфікує німецьке суспільство і, отже, німецьке суспільство перестає розрізняти між богом німців та фюрером як німецьким богом. В руках фюрера німецька людська воля прирівнюється до божественної волі, і, отже, до самої долі (Jung, 1970, p. 191).

Тут Юнг непрозоро натякає, по-перше, на вияви націонал-соціалістичної доктрини у протестантизмі, що полягала у боротьбі першої за виключення будь-яких старо-заповітних згадок із християнства, і, по-друге, на хауеріанство як на «рух за німецьку віру», отже, понімецьнення християнства. Фундатор цього руху В. Хауер (3) (нар. 1881 р.) був протестантським місіонером та професором санскриту в Тюбінгенському університеті. Хауер здійснював реінтерпретацію християнської доктрини, намагаючись трансформувати християнську віру в «німецьку віру», яка б відповідала, з одного боку, ідеології нордичного расизму, а з іншого боку – традиції німецького містицизму Й.-В. Гете та М. Екхарта (Hauer, 1932).

Рух створювався на засадах вибіркової інкорпорації неофітів, що вилилося на практиці в релігійно-доктринальну еклектику християнства і вибіркового використання християнської доктрини для апологетики філософії нордичного расизму та атеїзму. Сама ж програма декларувала цільовою настановою руху «релігійний ренесанс народу, який походить від спадку німецької раси».

Висновки.

Новизна концептуалізації архетипу Одіна як першообразу расово-язичницької міфології за виразом Юнга, переходить із сплячої фази в активну в період війни та насильства, коли в німецькому християнстві з'являється духовно-ціннісна криза. Ця криза як предмет дослідження в соціології культури та соціології мистецтва, в соціальній філософії, виявляється в активації архетипової тіні і «виринанні» Одіна як частини культурної тіні німців як нації та націонал-соціалізму як специфічного соціального проекту. Вотанізм як культ Одіна кореспондує, в логіці Юнга, з німецьким типом вождизму та прихованим в культурній тіні німців «нордичним» розумінням християнства. Це дає підставі авторові розглядати архетипово-символічні складники вотанізму в контексті (нео)язичницького ренесансу та одержимості язичництвом як спільнотної німецької відповіді на виклики часу.

Однією з філософських підвалин для Юнга в концептуалізації архетипу Одіна як соціального «одержимого» німців є філософія надлюдини Ф. Ніцше. Ніцшевський Заратустра виступає в юнгівському аналізі філософсько-міфологічним прототипом арійської надлюдини, який став складовою расової антропології в доктрині націонал-соціалізму. Ніцшевський наратив про «біляву бестію» виявився знаково-символічним для великих груп людей, які перестали сприймати християнську етику в її пасивно-покаянній частині. Образ страждаючого розп'ятого Христа на певний час перестав бути для німців надихаючим через наявність в німецькій культурі архетипової язичницької тіні.

Перспективним для соціології культури та соціології мистецтва є дослідження феномену архетипової тіні, яка набула доктринального вираження в елітарних расових теоріях, що пропонували «нацифікувати» християнство і зрозуміти його догми та постулати крізь призму східного язичництва, зокрема – індуїзму та буддизму. Такий «рефреймінг» християнської доктрини, на думку Юнга в есе «Вотан», відбувається в контексті позитивного переосмислення концепту *Ergriffenheit* (одержимості) як стану охопленості вождя спільноти/суспільства (а через нього – і німців як спільноти) Вищою силою. Йдеться, отже, про перспективи дослідження регресивної міфологізації християнства в період нацистської диктатури та скочування релігії до рівня пропаганди та мистецтва.

В схемі Юнга спочатку через праці Ф. Ніцше, а потім Р. Отто та В. Хауера «одержимість» як концепт християнської етики, який використовується для опису стану оволодіння соціальною психікою та суспільства сутностями інфернального світу, зазнає переозначення. В міфології та пропаганді націонал-соціалізму він реципіюється як «первинний релігійний досвід», «екстатичний стан» та «вияв вищого фанатизму», який символічно відображається в вогняному сонцеколовороті шиваїстської свастики.

В «Вотані» Юнг інтегрує теорію психічної одержимості та колективного інфікування німецького суспільства одержимістю через вождя з аналізом теорій первинного релігійного досвіду Чемберлена та Хауера, в інтерпретації яких етнокультурне портретування німців через архетип Одіна романтизує їх образ як народу «магів-містиків, воїнів і філософів», що стає додатковим підсилюючим аргументом на користь нацистської доктрини домінантності нордичної раси.

REFERENCES

- Breuer, S. (2008). *Die Völkischen in Deutschland. Kaiserreich und Weimarer Republik*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Brown, A. (2023). *Trumpism. The Intuitive Function, the Savior, and the Trickster*. Retrieved from <https://typeindepth.org/trumpism/>

- Chamberlain, H.-S. (1944). *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts - zweite Hälfte, in heute üblicher lat. Schrift, Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte Welthistorische Perspektiven, Volksausgabe*. München: Bruckmann München.
- Corlett, J. G., & Chisholm, L. F. (2021). C. G. Jung's Thoughts on the Concepts of Leader and Leadership. *Journal of Jungian Scholarly Studies*, 16, 6-23.
- Ellis, R. M. (2020). *Red Book, Middle Way: How Jung Parallels the Buddha's Method for Human Integration*. Equinox Publishing.
- Falzedo, E. (2020). Freud and Jung on Freud and Jung. *Journal of Analytical Psychology*, 65(1), 116-135.
- Hauer, W. (1932). *Der Yoga als Heilweg: nach den indischen Quellen dargestellt*. Berlin: W. Kohlhammer.
- Jung, C.-G. (1970). *Wotan*. Collected Works of C.-G. Jung, Vol. 10. 2nd ed., (pp. 179-193). Princeton: Princeton University Press.
- Jung, C.-G. (1988 (1934)). *Nietzsche's Zarathustra: notes of the seminar given in 1934-1939*. Princeton: Princeton University Press.
- Kling, Sh.-D. (2020). *A Process Spirituality: Christian and Transreligious Resources for Transformation*. Lexington Books.
- Liebscher, M. (2020). When the Great Mother met the Harlequin: Jung and Neumann on Art, Archetypes and the Spirit of the Times. *Phanés. Journal for Jung History*, 3, 1-24.
- Miranda, P. (2019). C.-G. Jung on religion. *Self – Rev Inst Junguiano São Paulo*, 4(8), 1-29.
- Nink, M. (1935). *Vödan und germanischer Schicksalsglaube*. Jena, Eugen Diederich.
- Tietke, M. (2011). *Yoga im Nationalsozialismus: Konzepte, Kontraste, Konsequenzen*. Kiel, Ludwig Erscheinungsort.